

Η καταγωγή των τουρκοκυπρίων και της κουλτούρας τους

(Μια συνέντευξη με τον Ahmet Cavit An)

Μέρος Α

Μπορείτε σας παρακαλώ, να μας πείτε λίγα λόγια σχετικά με την καταγωγή της Τ/κ κοινότητας:

Όπως γνωρίζετε, οι Οθωμανοί κατέλαβαν της Κύπρο το 1571. Ο αρχηγός της εκστρατείας Lala Mustafa Paşa, άφησε εδώ κάποιους από τους στρατιώτες του. Οι επίσημες Οθωμανικές πηγές αναφέρουν ένα συνολικό αριθμό περίπου 3,779 στρατιωτών, οι οποίοι αργότερα έφεραν στην Κύπρο και τις οικογένειες τους. Κάποιοι απ'αυτούς παντρεύτηκαν με τις χήρες ή της θυγατέρες των σκοτωμένων, πρώην κυρίαρχων του νησιού, Λατίνων π.χ., η τελευταία Λουζινιανή Κυρία της οικογένειας Κορνάρο από την Ποταμιά, παντρεύτηκε με τον ιππέα Ibrahim Mentesoğlu και Botamializade.

Κάθε χωριό, πόλη ή συνοικία βρισκόταν κάτω από την διοίκηση ενός γενίτσαρου και έτσι ασκείτο ο έλεγχος της Ε/κ κοινότητας. Σύμφωνα με το Οθωμανικό μητρώο του 1572, υπήρχαν στην Κύπρο 905 κατοικημένα χωριά και 76 ακατοίκητα, που ζητούσαν εργατικά χέρια για να αξιοποιήσουν τη γη τους. Έτσι, ο Σουλτάνος εξέδωσε φερμάνι που στάλθηκε στους καδήδες (τοπικούς δικαστές) των ακολούθων επαρχιών της Ανατολίας: Καραμανιά, Ιτζέλ, Μποζόκ, Αλάνουα, Τεκκέ (Αττάλεια) και Μαναβγκάτ. Σύμφωνα με την διαταγή, μία από κάθε δέκα οικογένειες των επαρχιών αυτών, έπρεπε να μεταφερθεί στην Κύπρο, κάτι που σήμαινε ένα συνολικό αριθμό 5,720 οικογενειών. Τελικά, μόνο 1,689 οικογένειες από αυτές μεταφέρθηκαν.

Σύμφωνα με το μητρώο του 1581, υπήρχε σχεδιασμός για μεταφορά 12,000 οικογενειών, μόνο 8,000 όμως μπορούσαν να έρθουν. Στα χρόνια που ακολούθησαν, άλλες οικογένειες από το Ικόνιο, το Κίρσεχιρ, το Τσορούμ, τη Σαμψούντα, το Τσάνκιρι, το Εσκίσεχιρ, την Άγκυρα, το Ταρεντέ, το Ουσάκ κλπ. Κατοίκησαν στις πόλεις που είχαν τείχη ή κάστρα (Λευκωσία, Αμμόχωστος, Λεμεσός, Πάφος και Κερύνεια) καθώς και στα άδεια χωριά των Λατίνων. Αργότερα όλοι αυτοί αναμίχθηκαν με τους Ε/κ και συνεργάστηκαν μαζί τους σε κάθε τομέα της ζωής. Παρόλο που οι δύο κοινότητες είχαν διαφορετική θρησκεία, όπως και εθνικές διαφορές, έζησαν μαζί αρμονικά, επηρεάζοντας ο ένας τον άλλο, καθώς ζούσαν από κοινού σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Σύμφωνα με την πρώτη απογραφή που έκαναν οι Οθωμανοί, η Κύπρος είχε 20,000 Μωαμεθανούς και 85,000 Χριστιανούς φορολογουμένους. Ο συνολικός πληθυσμός το 1600 ήταν 110,000,

Ποιές ήταν οι συνθήκες συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων στη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου:

Οι Κύπριοι φορολογούνταν πολύ βαριά από τους Οθωμανούς κυβερνήτες. Στα πρώτα χρόνια της περιόδου αυτής υπήρχαν αρκετές εξεγέρσεις από τους Ε/κ, αλλά αργότερα, τόσο οι Τούρκοι αγάδες, όσο και οι Ε/κ και οι Τ/κ, εξεγέρθηκαν από κοινού ενάντια στην τοπική Οθωμανική διοίκηση (βλέπε το σχετικό βιβλίο μου γι αυτές τις εξεγέρσεις, με πληροφορίες από το βιβλίο "History of Cyprus" Vol. 4 του Sir George Hill). Κατά του 18^{ου} αιώνα η Ελληνορθόδοξη εκκλησία πήρε κάποια προνόμια από την Οθωμανική κυβέρνηση και έγινε ο πραγματικός διοικητής του νησιού. Όπως ο Γιοναννί Martini έγραψε, ο Αρχιεπίσκοπος συνεργαζόταν με τον Οθωμανικό κυβερνήτη, στέλνοντας και δώρα στον Σουλτάνο στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Ε/κ δραγουμάνος (επίσημος μεταφραστής) ήταν επίσης ένα πρόσωπο με επιρροή. Το 1821 ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός κατηγορήθηκε για την οργάνωση εξέγερσης με στόχο την

ένωση του νησιού με την Ελλάδα, με αποτέλεσμα να εκτελεστεί με απαγχονισμό από τον Οθωμανό κυβερνήτη. Το γεγονός αυτό επέδρασε στο πολιτικό κλίμα. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ιδέες από την κυρίως Ελλάδα σχετικές με την κουλτούρα, την παράδοση και την πολιτική, διαδόθηκαν μέσω των σχολείων της Ελληνορθόδοξης εκκλησίας της Κύπρου, ειδικά από Ελλαδίτες εθνικιστές δασκάλους. Η μόρφωση των Τ/κ δεν απασχολούσε την τοπική Οθωμανική διοίκηση. Οι πλούσιοι ντόπιοι συνήθιζαν να εισφέρουν χρήματα για την συντήρηση των Madrese (θρησκευτικών σχολείων). Μόνο το 1862 και το 1897 αντίστοιχα, ιδρύθηκαν το πρώτο σύγχρονο δημοτικό και γυμνάσιο για τους Τ/κ. Το πρώτο σχολείο θηλέων ιδρύθηκε το 1901.

Ποιά ήταν η συνεισφορά των Οθωμανών στην κυπριακή τέχνη και κουλτούρα;

Στα 300 χρόνια Οθωμανικής κατοχής της Κύπρου, οι Τούρκοι έκτισαν περισσότερα θρησκευτικού χαρακτήρα κτίρια. Ορισμένα από αυτά μετατράπηκαν από καθεδρικοί ναοί των προηγούμενων κατακτητών σε τζαμιά, προσθέτοντας τους μιναρέδες, όπως π.χ. η Αγία Σοφία στην Λευκωσία και ο Άγιος Νικόλαος στην Αμμόχωστο. Στην διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου, 200 περίπου μικρά τζαμιά κτίστηκαν. Τα σημαντικότερα είναι τα τεμένη Bayraktar, Arabahmet και Surayonu στην Λευκωσία, το τζαμί Ziya Paşa στο Δάλι, το τζαμί Şeyit Ahmet Ağa στη Λάρνακα, το τζαμί Cafer Pusu στην Κερύνεια, το τζαμί Cumi iCedid στη Λεμεσό, το τζαμί Pir Paşa στη Λεύκα και το τζαμί Haydarpaşazade Mahmut Bey στη Λάπηθο. Το τέμενος Hala Sultan κοντά στην Αλυκή της Λάρνακας και το Meivenei Tekke στη Λευκωσία είναι οι δύο σημαντικότεροι τεκκέδες. Το «μεγάλο χάνι» στην Λευκωσία χτίστηκε μετά την κατάκτηση της Κύπρου, κάτω από την καθοδήγηση του Muzafer Paşa. Αργότερα το «χάνι των χαρτοπαικτών» χτίστηκε στην ίδια γειτονιά.

Η βιβλιοθήκη του Σουλτάνου Mahmut του 2^{ου} στην Λευκωσία, οι Καμάρες της Λάρνακας που κτίστηκαν με προσωπικά έξοδα του Bekir Paşa, κυβερνήτη της Κύπρου, διάφορα σιντριβάνια και ταφικά καλλιτεχνήματα, είναι παραδείγματα της Οθωμανικής αρχιτεκτονικής στην Κύπρο.

Υπήρχαν πολλοί Τ/κ ποιητές κατά την Οθωμανική περίοδο, με πιο γνωστό απ' όλους τον Multi Hilmi (1782 1847), στον οποίο δόθηκε ο τίτλος «Σουλτάνος των Οθωμανών ποιητών» από τον ίδιο το Σουλτάνο Mahmut το 2^ο. Ο διασημότερος από τους λαϊκούς ποιητές αυτής της περιόδου ήταν ο Kenzi (1795 1839) (βλέπε το βιβλίο μου με τις βιογραφίες περισσότερων απ' 160 Τ/κ που γεννήθηκαν πριν το 1899, το οποίο δίνει επίσης πληροφορίες για την πολιτιστική και κοινωνική ζωή αυτής της περιόδου και εκδόθηκε στην τουρκική το 2002).

Οι Τούρκοι της Ανατολίας που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο κατά την Οθωμανική περίοδο, έφεραν μαζί τους την παραδοσιακή Τουρκό-ισλαμική κουλτούρα τους, την οποία και αναπαρήγαγαν σ' ένα διαφορετικό περιβάλλον. Δεν θα πρέπει να ξεχνούμε ότι επηρεάστηκαν από την κουλτούρα των ντόπιων χριστιανών Ε/κ, όπως επίσης και αυτοί μετέδωσαν κάποια πολιτιστικά στοιχεία στην γειτονική τους κοινότητα. Ως αποτέλεσμα αυτής της ανταλλαγής, προέκυψαν κάποια κοινά πολιτιστικά και παραδοσιακά στοιχεία. Στην κυπριακή λαϊκή παράδοση, κάποια στοιχεία είναι τόσο ανάκατα, που κάποιος δεν μπορεί να προσδιορίσει με ασφάλεια το βαθμό συνεισφοράς κάθε κοινότητας.

Η αρχιτεκτονική στις πόλεις είναι πολύ παρόμοια με τα κιόσκια, τα πλατιά παράθυρα και τους σοφάδες, μοιάζοντας μ' αυτές της Ανατολίας και των Βαλκανίων, που κατάγονται από το Βυζάντιο. Η γοθική κάμαρα είναι επίσης ευρέως διαδεδομένη τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές. Η εσωτερική διακόσμηση των σπιτιών επίσης είναι παρόμοια.

Μέρος Β

Πως εξελίχθηκε η οικονομική και κοινωνική κατάσταση του Μουσουλμανικού πληθυσμού της Κύπρου μετά την ανάληψη της διοίκησης του νησιού από τους Βρετανούς;

Ο Μουσουλμανικός πληθυσμός που έφερε μαζί του στην Κύπρο την Τουρκο-ισλαμική κουλτούρα από την Ανατολία, συμβίωσε ειρηνικά με το Χριστιανικό πληθυσμό του νησιού κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου. Λόγω της μακράιωνης συνύπαρξης, οι Μουσουλμάνοι Τ/Κ και οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί Ε/Κ, αλληλοεπηρεάστηκαν πολιτισμικά, δίνοντας ο ένας στον άλλο διάφορες αξίες. Μερικά στοιχεία του κυπριακού λαϊκού πολιτισμού είναι τόσο ανάμικτα, που δεν είναι δυνατό κάποιος να ξεχωρίσει σε ποια κοινότητα ανήκουν αρχικά. Επίσης η αρχιτεκτονική στα χωριά, τα κιάσκια, τα πλατιά παράθυρα και οι σοφάδες, θυμίζουν την αρχιτεκτονική της Ανατολίας και των Βαλκανίων.

Όταν οι Χριστιανοί δημιούργησαν μια ευκατάστατη τάξη στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αυτή υιοθέτησε τον τρόπο ζωής των Οθωμανών διοικούντων, χρησιμοποιώντας το ίδιο στυλ στα σπίτια και τις ενδυμασίες. Οι περισσότεροι μιλούσαν την Τούρκικη γλώσσα. Αργότερα, στην διάρκεια της Βρετανικής περιόδου, δημιούργησαν τα δικά τους Χριστιανικά σχολεία, διαδίδοντας την Ελληνική λογοτεχνία και γλώσσα μαζί με τον Ελληνικό εθνικισμό, με τη βοήθεια της Ορθόδοξης εκκλησίας της Κύπρου.

Οι Χριστιανοί και οι Μουσουλμάνοι που ζούσαν στο ύπαιθρο, ζούσαν σχεδόν με τον ίδιο τρόπο. Μόνο η θρησκεία ήταν διαφορετική. Αυτοί, μαζί με τους εργάτες των πόλεων, δημιούργησαν τον νεώτερο κυπριακό λαϊκό πολιτισμό. Σε συγκεκριμένους τομείς του εμπορίου, των κατασκευών και των ξυλουργικών εργασιών απασχολούνταν αποκλειστικά Ε/Κ, ενώ οι παπλωματάδες και οι κατασκευαστές υφασμάτων ήταν αποκλειστικά Τ/Κ.

Στη διάρκεια της Βρετανικής περιόδου, αν και υπήρχαν ορισμένοι πολιτικοί περιορισμοί η Ε/Κ κοινότητα αναπτύχθηκε καλύτερα από την Τ/Κ στους τομείς της οικονομίας, της εκπαίδευσης, της κουλτούρας και της κοινωνικής ζωής.

Η Ορθόδοξη εκκλησία της Κύπρου βοήθησε επίσης στο να γίνει η Κύπρος ένα πνευματικό κέντρο, εισάγοντας την αστική ιδεολογία από την Ευρώπη διαμέσου της Ελλάδας.

Από την άλλη μεριά η Τ/Κ κοινότητα έπρεπε να περιμένει τη δημιουργία του νέου Τουρκικού κράτους στην Ανατολία κάτω από την ηγεσία του Ατατούρκ. Οι Τ/Κ ήταν ανοικτοί στο μοντέρνο τρόπο ζωής, λόγω της συμβίωσης τους με του Ε/Κ. Γι' αυτό το λόγο ήταν έτοιμοι να υιοθετήσουν τις αλλαγές που εισήγαγε ο Ατατούρκ (μοντέρνα ενδυμασία, αλφάβητο, λαϊκός χαρακτήρας του κράτους κλπ), γρηγορότερα απ' ό,τι οι Τούρκοι της Ανατολίας.

Παρόλο που υπήρχε μια διαφορά νοοτροπίας και ψυχολογίας μεταξύ Τ/Κ και Ε/Κ, δεν είχαν μεγάλες διαφωνίες. Η ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης ήταν πιο ραγδαία στη διάρκεια της Βρετανικής περιόδου, καθώς η μεσαία τάξη αυξανόταν στις πόλεις. Το ενωτικό κίνημα των Ε/Κ και η Ελληνική ήττα στην δυτική Ανατολία επίσπευσε την πόλωση μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Μπορείτε να μας πείτε κάποια στοιχεία, όσον αφορά την πολιτιστική ζωή των Τ/Κ κατά την περίοδο αυτή;

Στη διάρκεια του Β.Π.Π. βλέπουμε μια αφύπνιση της Τ/Κ κοινότητας. Ο σχηματισμός του πρώτου Τ/Κ πολιτικού κόμματος έγινε το 1942 με το τουρκικό ακρωνύμιο ΚΑΤΑΚ (Οργάνωση Τουρκικής Μειονότητας της Κύπρου). Κατά την ίδια περίοδο άρχισε η δημιουργία, ξεχωριστών βασισμένων σ'εθνικά κριτήρια συνδικαλιστικών οργανώσεων, λόγω της ενωτικής πολιτικής των Ε/Κ. Νέα λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες εκδόθηκαν επίσης αυτά τα χρόνια, όπως π.χ. "Yeni Mecmua" (Νέα Επιθεώρηση) το 1944 "Dunya" (Κόσμος) και

“Ocak” (Εστία) το 1945. Η εφημερίδα του Dr. Fazil Kúçúk “Halkin Sesi” (Φωνή του Λαού) εκδόθηκε το 1942. Οι εφημερίδες “Yanki” (Ηχώ) “Inkilap” (Επανάσταση) και “Ates” (Φωτιά) εκδόθηκαν κι άλλες εφημερίδες όπως “Kurun” (φαντασία), “Emekçi” (Εργάτης), “Sabah” (Πρωία) “Kıbrıs” (Κύπρος), “Istiklal” (Ανεξαρτησία), “Milliyet” (Έθνος), “Memleket” (Πατρίδα) “Bozkurt” (Γκρίζος Λύκος) “Vatan” (Πατρίδα).

Ο αριθμός των βιβλίων που εκδόθηκαν από Τ/Κ μεταξύ 1878 και 1939 ήταν 120, ενώ μεταξύ 1940 και 1963 ο αριθμός ανέβηκε στα 205. Το γεγονός ~~αποδεικνύει~~ απεικονίζει την πνευματική δραστηριότητα των Τ/Κ, τόσο στα πολιτικά, όσο και στα πολιτιστικά ζητήματα σ' αυτές τις περιόδους.

Το εργατικό ταξικό κίνημα βρισκόταν επίσης σε πλήρη εξέλιξη όταν άρχισε η φασιστική τρομοκρατία της ΤΜΤ. Η Τ/Κ ηγεσία ήταν σε θέση να καταπνίγει κάθε αντιπολιτευόμενη φωνή με τη βοήθεια της ΤΜΤ, η οποία συνέχισε τη δράση της και μετά την εγκαθίδρυση της κυπριακής δημοκρατίας, σκοτώνοντας το 1962 τους δύο δικηγόρους Ahmet Gürkan και Ayhan Hikmet, οι οποίοι προσπαθούσαν να οργανώσουν την αντιπολίτευση γύρω από την εφημερίδα τους «Cumhuriyet» (Δημοκρατία).

Ο Dervis Ali Kanazođlu, δραστήριο μέλος του ΑΚΕΛ, δολοφονήθηκε το 1965 από την ΤΜΤ και οι φωνές των διαφωνούντων πολιτικά καταπνίγηκαν. Η σιωπή των Τ/Κ έσπασε μόνο μετά το 1968, όταν οι Τ/Κ δάσκαλοι δημιούργησαν μία νέα συνδικαλιστική οργάνωση και άρχισαν αγώνα ενάντια στην Τ/Κ ηγεσία, όπως επίσης μόνο μετά το 1967 οι απόφοιτοι σχολών Μέσης Εκπαίδευσης (οι οποίοι μέχρι τότε εξαναγκάστηκαν να παραμείνουν στους θυλάκους υπηρετώντας στρατιωτική θητεία), αφέθηκαν να πάνε στο εξωτερικό για ανώτερες σπουδές. Οι περισσότεροι Τ/Κ φοιτητές στην Τουρκία ήταν προοδευτικών πεποιθήσεων, δεν συνέχιζαν όμως όλοι να τις διατηρούν μετά την αποφοίτηση και την επιστροφή τους στην Κύπρο, αφού γίνονταν δημόσιοι υπάλληλοι του καθεστώτος.

Ειδικά μετά το 1974, υπήρξε μεγάλη αναταραχή ανάμεσα στους Τ/Κ. Ένα νέο καθεστώς εγκαθιδρύθηκε στο βόρειο μέρος του νησιού που κατέχεται από την Τουρκία, το οποίο έθεσε πολλές αμφισβητήσεις και ερωτήματα, όσον αφορά την Τ/Κ ταυτότητα. Οι επιδράσεις από την Τουρκία εντατικοποιήθηκαν μέσω των ΜΜΕ, σκοπεύοντας σε μια πολιτική Τουρκοποίηση του κατεχόμενου τμήματος. Η συνειδητοποίηση του Κυπριωτισμού «κτυπά» ειδικά στον πολιτιστικό τομέα, επεκτείνοντας την έρευνα ειδικά στην κυπριακή λαϊκή παράδοση, κάτι που κινείται παράλληλα με τον αγώνα των αντιπολιτευόμενων πολιτικών κομμάτων για περισσότερη δημοκρατία και οικονομική πρόοδο.

Οι δραστηριότητες των διανοούμενων ελαχιστοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του '60, λόγω της ελαχιστοποίησης των ελευθεριών μέσα και έξω από τους θυλάκους. Τα βιβλία που εκδόθηκαν αυτή την περίοδο είναι μόνο 187, συμπεριλαμβανομένων και των επίσημων βιβλίων προπαγάνδας.

Μετά το 1974 η Τ/Κ κοινότητα εισήλθε σ'ένα στάδιο επιβίωσης ή εξαφάνισης με την εισροή εποίκων από την Τουρκία. Οι σπουδές Τ/Κ ιστορίας, λογοτεχνίας, κουλτούρας και λαϊκού πολιτισμού, έγιναν το πιο διαδεδομένο θέμα ανάμεσα στην Τ/Κ ελίτ. Κατά τα τελευταία 30 χρόνια εκδόθηκαν πάνω από 1500 βιβλία.

Σας ευχαριστούμε για τις πληροφορίες που μας δώσατε.

Σας ευχαριστώ που μου δώσατε αυτή την ευκαιρία.